herpy

FIRFISLER

Firfisle

Zootoca vivipara

Zootoca vivipara er en liten, dagaktiv øgle som lever lengre mot nord enn noe annet krypdyr. Arten blir omkring 15 cm og holder til på myrer, heier, skogkanter og enger. I det meste av utbredelsen føder hunnen levende unger. Den krever et kjølig, solrikt og fuktig terrarium med mange skjul og en vinterdvale på tre til fire måneder.

Familie: Lacertidae Engelsk: European Common Lizard

FAKTABOKS

DYRET

Voksenstørrelse	**12-16 cm** total lengde inkl. hale
Vekt	**2-5 g**
Levealder	**5-12 år**
Aktiv	**Om dagen**
Levevis	**Bakkelevende**
Biotop	**Våtmark og temperert skog og eng**
Vanskelighetsgrad	**Øvet**

STELL

Min. terrarium	**80 × 50 × 50 cm** L × B × H for 2 voksne dyr
Temperatur, dag	**22-28 °C**
Varmeplass	**32-38 °C**
Temperatur, natt	**14-18 °C**
Luftfuktighet	**50-80 %**
Vann	**Vannskål**
UVB	**Anbefalt** Ferguson-sone 2
Vinterhvile	**4-6 °C** 12-16 uker
Kosthold	**Insekter**
Holdes	**Parvis eller én hann med flere hunner**

AVL

Formering	**Levendefødende**
Kjønnsmoden	**12-36 mnd.**
Kullstørrelse	**2-12 unger**
Kull per år	**1**
Drektighet	**35-85 dager**

VERN OG PAPIRER

CITES	**Ikke listet**
EU-vedlegg	**Ikke listet**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Zootoca vivipara er en liten, slank øgle med kort hode, korte bein og en tykk hale. Voksne dyr er 12-16 cm lange fra snute til halespiss, omkring 5-6 cm fra snute til kloakk, og veier 2-5 g. Grunnfargen er brun, grå, rødlig, grønn eller svart, ofte med flekker eller striper langs ryggen og svarte eller mørke bånd på sidene.

Hannen har lysere, kraftig farget buk i gult, oransje eller grønt med svarte flekker og et litt større hode enn hunnen. Buken til hunnen er blek gul til klart oransje, og fargen varierer mye mellom hunner. Hodestørrelsen til hannen har betydning for paringssuksess og for kamper mellom hanner.

Arten er oppkalt etter formeringen sin: det vitenskapelige navnet viser til levende fødsel. I det meste av utbredelsen, også i hele Nord-Europa, føder hunnen levende unger, som bryter ut av en tynn, myk hinne ved eller like etter fødselen. I Nord-Spania og Sørvest-Frankrike finnes eggleggende bestander. Utbredelsesområdet rommer flere slektninger og skjulte arter, og

taksonomien er fortsatt under revisjon.

Dyret er raskt og sky og skal ses mer enn håndteres. Halen kastes av ved fare.

Utbredelse og leveområde

Zootoca vivipara har det største utbredelsesområdet av alle landlevende øgler. Den finnes fra Irland og Nord-Spania over hele Nord- og Mellom-Europa til Russland og Øst-Sibir, Sakhalin og Hokkaido, og mot nord utenfor polarsirkelen. Mot sør når den Nord-Italia og Balkan, og i Asia finnes den i det nordlige Kasakhstan, Mongolia og Nord-Kina.

I Irland er arten det eneste hjemmehørende krypdyret. Bestandene i Nord-Europa lever på fuktige, åpne levesteder, og utbredelsen er ofte flekkvis.

> **Naturlig utbredelse:** Irland, Storbritannia, Norge, Sverige, Finland, Danmark, Nederland, Belgia, Luxemburg, Frankrike, Spania, Andorra, Tyskland, Sveits, Liechtenstein, Østerrike, Italia, Slovenia, Kroatia, Bosnia-Hercegovina, Serbia, Montenegro, Nord-Makedonia, Albania, Hellas, Bulgaria, Romania, Ungarn, Slovakia, Tsjekkia, Polen, Litauen, Latvia, Estland, Hviterussland, Ukraina, Russland, Kasakhstan, Mongolia, Kina og Japan.

LEVEOMRÅDE

Zootoca vivipara lever på åpne, solrike steder med tett dekke i nærheten og fuktig bunn: kanten av myrer og sumpete enger, skoglysninger og skogkanter, heier, torvuttak, jernbanefyllinger og kanter av veier og jorder. Dyrene soler seg på tømmerstokker, stubber og tuer og trekker seg inn i vegetasjonen når de forstyrres. Et dyr bruker et område på omkring 500-1.700 m², hannene et større enn hunnene. Når dyret blir skremt, kan det både svømme og dykke.

Arten er aktiv fra mars-april til september-oktober. Paringen skjer i april-mai. Etter en drektighet på 5-12 uker føder hunnen 2-12 unger i juli-august. Vinteren tilbringes i skjul under røtter og stein og i jordhuller, noen ganger sammen med andre krypdyr og padder. Arten tåler kuldegrader i naturen, men en kald vinterdvale i terrariet må ikke nå frysepunktet.

Les mer: Vinterdvale og årstider

Stell

TERRARIET

Zootoca vivipara trives best utendørs i en innhegning eller et lukket hagebed i full sol med skyggefulle, kjølige soner. Innendørs må et par ha et terrarium på minst 80 × 50 × 50 cm (lengde × bredde × høyde), og en hann med tre-fire hunner minst 120 × 60 × 60 cm. Større er alltid bedre. Ungene kan oppdrettes i grupper i 50 × 30 × 30 cm.

Bunnen er en blanding av sand, jord og torv med et lag mose og løv, som holdes lett fuktig. Innred med gresstuer, busker, stubber, bark og flate steiner, slik at det både er solplasser og tett dekke. Dyret trenger kjølige, skyggefulle steder i terrariet, for det er en art fra kalde strøk og tåler varige høye temperaturer dårlig. Flate skjul av bark eller skifer må ligge fast, slik at dyret ikke klemmes. Bakveggen kan kles med kork, slik at dyret kan klatre opp til solplassen.

Hunnene trenger et rolig, skjult og fuktig sted med mose og løv der de kan føde. Hunner fra eggleggende bestander må ha løs, lett fuktig jord å grave i. Terrariet må ha god tverrventilasjon og et tett lokk med fint nett, for ungene er små og kan slippe ut.

Les mer: Varme og temperatur

TEMPERATUR

Zootoca vivipara er en art fra kalde strøk, men den soler seg mye og holder kroppstemperaturen omkring 30-33 °C når den er aktiv. Dagtemperaturen i terrariet er 22-28 °C, og solplassen skal ha en overflatetemperatur på 32-38 °C, målt med et infrarødt termometer. Ved siden av må det være kjølige, skyggefulle områder. Sett en spot over en flat stein eller en stamme, slik at dyret kan varme seg opp og trekke seg tilbake.

Om natten faller temperaturen til 14-18 °C. Kjølige netter er viktige for drektige hunner: varme netter omkring 22 °C under drektigheten gir svakere unger som vokser langsommere og oftere dør. Drektige hunner har til gjengjeld godt av mange timer ved solplassen om dagen.

Vinterdvalen er nødvendig og varer tre til fire måneder. Bare friske, velnærte dyr uten parasitter sendes i vinterdvale. Syke, magre og nylig ervervede dyr holdes våkne. Vei dyret før nedtrappingen. Over fire uker senkes dagslengde og temperatur gradvis, og siste måltid gis to til tre uker før dvalen. Dyret flyttes til en plastkasse med lett fuktig mose og løv, skjul og en lav vannskål. Kassen står kjølig og frostfritt ved 4-6 °C, i et kjøleskap uten fryser eller en kjeller med stabil temperatur. Underlaget

må aldri tørke helt ut. Bruk to uavhengige termometre og en gnagersikker kasse. Oppvåkning skjer ved å heve temperaturen gradvis til normal dagtemperatur. Dyret drikker først og begynner å spise igjen etter noen dager. Se også temaet om vinterdvale.

LUFTFUKTIGHET OG VANN

Zootoca vivipara lever i fuktige områder, og luftfuktigheten i terrariet er 50-60 % om dagen og 70-80 % om natten. Det må være en tørrere og en fuktigere sone, slik at dyret selv kan velge. God ventilasjon er viktig, slik at bunnen ikke blir konstant våt.

Tilgang til vann er særlig viktig under drektigheten, når hunnen legger mye vann i ungene.

En lav vannskål står i terrariet og byttes daglig. Sprøyt planter og stein lett hver morgen, slik at dyret kan drikke dråpene. Mosen og bunnen under skjulene holdes lett fuktige hele året.

LYS OG UVB

Zootoca vivipara er dagaktiv og soler seg mye, så den trenger sollys eller UVB. Utendørs kommer UVB fra solen. Innendørs brukes et UVB-rør over solplassen, slik at UV-indeksen er omkring 1-3 ved hodet til dyret. Det svarer til Ferguson-sone 2, fordi dyret veksler mellom sol og skygge. Glass stopper UVB, så røret må henge inne i terrariet eller i en åpen del av lokket.

Dagslengden følger årstiden og skal være 10-14 timer om sommeren, avtagende om høsten og økende om våren, slik at dyret kommer i rytme med vinterdvalen.

Les mer: Lys og UVB

FÔRING

Zootoca vivipara er insektspiser. I naturen består kosten av fluer, edderkopper, sommerfugllarver, bladlus og andre små leddyr, og hunner spiser mer enn hanner. Dyret spiser mest på solrike dager.

I terrariet gis små sirisser, små gresshopper, voksmøllarver, melorm, små kakerlakker, fluer og edderkopper i størrelser dyret kan svelge hele. Fôret må være variert, og fôrdyrene må gut-loades kraftig. Dryss fôret med kalk og et vitaminpreparat med D3, særlig til hunner før fødselen, og gi knust sepiaskall i bunnen. Til unger brukes de aller minste insektene, som bananfluer, spretthaler og små sirisser.

Fôr voksne dyr annenhver dag i den aktive sesongen, så mye som de spiser på noen få minutter. Drektige hunner fôres rikelig. Om høsten fetes dyret opp før vinterdvalen, og siste måltid gis to til tre uker før nedkjøling.

Les mer: Fôrdyr: hold og avl Les mer: Kalk, vitaminer og tilskudd

ATFERD OG HÅNDTERING

Zootoca vivipara er et sky, raskt og vaktsomt dyr. Hannene er territorielle overfor andre hanner og kan bite hunnen i paringstiden. En hann med tre-fire hunner eller et par er en holdbar holdeform i et stort terrarium med mange skjul og solplasser. Hunner kan være aggressive mot hverandre. Følg med på dyrene, og ha et ekstra terrarium klart til å skille dem.

Et nytt dyr er sky og gjemmer seg i begynnelsen. Etter noen uker venner det seg til faste fôringstider. Unngå å gripe tak i dyret, for halen kastes av ved stress. Voksne dyr kan spise ungene, så unger holdes adskilt.

Avl

KJØNNSMODNING OG KJØNNSBESTEMMELSE

Hannen har lysere, kraftigere farget buk og et litt større hode enn hunnen, og halen er tykkere ved roten. Hos hunnen varierer bukfargen fra blek gul til klart oransje.

Dyrene blir kjønnsmodne i andre eller tredje leveår, altså ved 12-36 måneder. Sett bare friske, fullt utvokste dyr i avl.

PARRING

Paringen følger vinterdvalen og skjer i april-mai, når dyrene har våknet og spist. Hannene er ikke fruktbare de første to ukene etter oppvåkningen. Hannen griper hunnen med kjevene og holder fast under paringen, og hanner med store hoder har størst suksess.

Sett en hann sammen med en til fire hunner. Er halsen eller halerota til hunnen skadet, skilles dyrene.

EGGLEGGING OG KULL

I Nord-Europa føder hunnen levende unger og legger ikke egg. Drektigheten varer 5-12 uker, og 2-12 unger fødes i juli-august. Ungene forlater en tynn, myk hinne ved eller like etter fødselen. Det er ett kull per år.

I eggleggende bestander i Nord-Spania og Sørvest-Frankrike legger hunnen egg i løs, lett fuktig jord. Rugetiden er ikke dokumentert.

Hunnen må ha et rolig, fuktig og skjult sted å føde, og hun må ha ekstra kalk og vitaminer i ukene før fødselen. La henne hvile etter fødselen.

INKUBASJON

Hos levendefødende bestander utvikles ungene i hunnen, og drektigheten varer 5-12 uker. Hun må ha en solplass og varme hver dag under hele drektigheten, kjølige netter og friskt vann. Jo flere timer hun kan varme seg, desto raskere utvikles ungene.

Egg fra eggleggende dyr legges i en beholder med fuktig vermikulitt, 1:1 etter vekt med vann. Temperatur og rugetid er ikke dokumentert.

OPPDRETT AV UNGER

Ungene er svært små og må flyttes til et eget terrarium. I grupper kan de holdes i 50 × 30 × 30 cm med mose, løv, bark og en lav vannskål. De spiser de aller minste insektene: bananfluer, spretthaler, bladlus og nyklekte sirisser, drysset med kalk og vitaminer. Fôr daglig.

Ungene vokser raskt og må sorteres etter størrelse, slik at de små ikke taper konkurransen om fôret. De blir kjønnsmodne i andre eller tredje leveår. Første vinter får bare friske, velnærte unger vinterdvale, og de andre holdes våkne.

Helse og vanlige feil

De fleste problemer skyldes for mye varme, for lite fuktighet, ensidig fôr eller for lite plass. De typiske er:

- Overoppheting og uttørking. Hold en kjølig, fuktig sone, og sprøyt hver morgen.
- Beinskjørhet ved manglende UVB og kalk. Gi UVB eller sol, og dryss fôret.
- Flått og midd, særlig utendørs. Undersøk dyret jevnlig.
- Innvendige parasitter og blodparasitter. Nye dyr holdes i karantene, og en avføringsprøve tas før vinterdvalen.
- Tap av halen ved stress eller kamper.
- Dårlig vinterdvale hos syke eller magre dyr. Hold dem våkne og fôret.
- Fødselsproblemer hvis hunnen er svekket eller mangler et rolig sted.

Et friskt dyr har klare øyne, fyldig hale og god appetitt. Oppsøk en veterinær med erfaring med krypdyr hvis dyret ikke spiser, går ned i vekt eller er sløvt.

Les mer: Karantene og hygiene

Spør alltid dine kloke bekjente

Veiledningen er et godt sted å begynne, men den kan ikke erstatte erfaring. Dyr er forskjellige, og mye av det viktigste lærer man av dem som har holdt arten i årevis. Snakk med en oppdretter, en erfaren holder eller en veterinær med kunnskap om krypdyr og amfibier før du skaffer deg dyret - og igjen hvis noe virker galt.